

Léta a léta tvoří se ve mně přesvědčení — zprvu hlásí se o slovo bázlivě, ale později naléhavěji a naléhavěji — že samo ústrojí naší literatury churaví zlou nemocí. Naše literatura, abych to řekl stručně, trpí špatným oběhem krve: krev kupí se na jednom místě, v hlavě nebo v srdci; údy ostatní, hlavně části končetinové, jsou odkrevněny. Není upraven poměr mezi středem a obvodem, není náležité dělby práce, není organizace práce. A zdraví organismu literárního jako kteréhokoli živočišného těla záleží v tom, že *jest* tento poměr upraven: že si rytmicky odpovídá život jednotlivých částí, že části jedny nežijí na úkor částek druhých. Tento harmonický výslední celkový stav *jest* teprve zdraví.

Abych mluvil bez obrazů:

Žijeme v literatuře příliš Prahou a výlučně Prahou. Praha *jest* hlava země, hlava národa a *jest* jistě v pořádku, žije-li se tu literárně prudčeji a horečněji než jinde. Ale nesmí to jít tak daleko, jak to vpravdě jde: že totiž mimo Prahu není literárního života. Nemyslím tím, že nežije mnoho literátů na venkově. To *jest* jen vnějškový důsledek. Hlubší *jest* vnitřní nedostatek: i ti, kdož žijí na venkově, píšou po pražsku, to *jest* píšou literaturu všeobecnou, universální.

Praha *jest* literárně stále překrvena. A to *jest* vlastní příčinou literatury čirě papírové, umělé, která nám zde v poslední době vzniká. Literatury, řekl bych, kavární. Pravím: literatury umělé — ne umělecké. Budiž mně rozuměno. *Jest* nutno, aby

v organismu literárním byl takový střed, který zpracovává v nejvyšší všeobecné formy podněty místní, podněty krajinské. Ale tato universální literatura národní má podmínkou literaturu místní, literaturu krajinskou a krajovou. Kde si neodpovídá tento dvojí druh literatury — literatura místní, která se uzavírá v lasec do kruhu rodného obzoru, zpracovává zvláštnosti a ráz svého lidu, inspiruje se k tvorbě podněty lásky zcela určité a obmezené, konkrétní, a literatura všeobecná, která staví všechny zkušenosti své, všecko, co vypožorovala i procítila, pod nejvyšší zorný úhel stylový — všude tam hrozí nebezpečí literatury umělé, pouze papírové, která hyne vnitřní suchostí: venkov nepřivádí jí dosti mízy, dosti šťáv, dosti tvárné látky; *jest* špatně zásobována životem a vypomáhá si pak nutně schematicky a šablonami.

Ano, pravá universální literatura *jest* jen ta, která stojí na podkladě literatur místních, krajinských, krajových. I při nejvyšších zjevech literatury universální cítíte, jak kořeny svými vězí v literatuře krajové. Pohledte na velikého německého romanopisce *Gottfrieda Kellera* — na zjev jistě universálně německý. A přece *jest* od kosti Švýcar, Švýcar nádherného starého zrna! Abychom pochopili, jak hluboko vězí ve své drahé alemanské půdě, jak hluboko do tmy krajové minulosti pnou se jeho kořeny, stačí přečísti si jen vstupní kapitoly *Zeleného Jindřicha*. Nebo jeho protinožec *Šlesvičan Storm*. Jak ten vědomě zpracovává v sobě ne jen vnějškové živly, ale samu nejjemnější mízu svého rodného kraje! A není tomu tak i u zjevů nejnovějších? Není na příklad *Hauptmann* skrz naskrz *Slezan*? A nevstupuje jím typicky ve všeobecnou literaturu *Slezsko*, tato nejmladší německá země, získaná Prusku teprve v druhé polovici XVIII. století? Není celý *hauptmannovský* naturalism literární rovnomocninou právě této novosti a mladosti?

Štěstím německé literatury *jest*, že neměla nikdy jediného literárního středu; odtud bohatá kypící svěžest jejího růstu a vývoje. Hned jím byl *Hamburk*, hned *Výmar*, hned *Jena*, hned *Mnichov*, hned *Berlín* — a někdy několik jich vedle sebe hrálo



prim. A centrum literární nekrylo se tu s centrem politickým. Tak malá města jako Výmar a Jena byla kulturními střediský! Pracoval-li Berlín na díle politického sjednocení národního, malá města byla dílnami kultury duševní a literární. Zase ta podivuhodná dělba práce, kdežto u nás kupí se všecko mechnicky na jednu hromadu!

A Francouzi cítí obdobně. Napoleon zcentralisoval Francii, zabil život provincie, a od dvacíti let vidí v tom Francie veliké národní a kulturní nebezpečí a pracuje proti němu. *Hnutí regionalistické* šíří se a mohutní den ze dne. Kdybychom provedli statistiku spisovatelstva českého a francouzského, našli bychom, že mnohem větší než u nás jest ve Francii procento autorů, kteří bydlí na venkově, daleko Paříže, a inspirují se k tvorbě rázem svého kraje a jeho lidu.

Mohl bych vyjmenovat snadně *deset až dvanáct romanopisců a básníků prvního řádu*, kteří reagují vědomě proti pařížanství a tvoří vědomě a úmyslně literaturu krajinskou, literaturu, která žije z pozorovatelské látky i lásky rodného nebo přivlastněného kraje. V Paříži sedí několik spisovatelů, kteří ze vzpomínek na své kratší neb delší letní prázdniny skládají tak zvané venkovské romány nebo povídky — ale ti vyrábějí vědomě literární padělek pro velké město. Na tom není nic zvláštního: takové padělatele zná každý průmysl a ničím jiným než průmyslem není jim literatura. A naivněji a daleko bezelstněji vedou si i někteří naši spisovatelé, kteří stejně povážlivě hradí si letnické výlohy. Ale autoři-regionalisté píší vesnické povídky nebo romány na místě a pro svůj kraj, pro svůj lid, který je může kontrolovat! A píší tak ne z módy nebo z touhy výdělečné, nýbrž proto, že cítí nutnost obrozovati se věrnými, spolehlivými silami — a není větší a bohatší zásobárny sil nad rodný kraj! Odtud tryská pramen původnosti, kdy vyschly již jiné zdroje, z nichž bylo příliš často a příliš mnoho čerpáno!

Náš literární centralism je mně důkazem, jak naše literární probuzení bylo dílem umělým, dílem vůle jednotlivcův, a jak daleko máme posud k tomu, aby se stalo ze slova tělem a krví.

Stále jsme ještě na půl cestě k plnosti životní! Literatura *dělala se* jako nálada, na rozkaz, dobrou vůli, *vyráběla se* skoro. Ale tak nevznikne žádná životná literatura — na té musí pracovat celý národ, národ hnaný jinými potřebami, než bylo akademicky papírové přání, aby byly vyplněny postupně jednotlivé literární mezery. Náš obrozenský proces není daleko ještě dovršen. Literární organisace jest posud příliš jednostranná a zabírá příliš úzce; nemůže se posud mluvit o zralém a zdravém literárním organismu, který by zaručoval pravidelnou literární úrodu hlubším a spolehlivějším řádem, než jest náhodnost a kolisavost talentu jednotlivcův.

Korektivem Čechám mohla by býti Morava. Zdálo se, jako by odstředivé hnutí tamějších literátů, jak se projevovalo v posledních letech, k tomu směřovalo. Ale zatím jest den ze dne patrnější, že mu schází toto hlubší myšlenkové posvěcení — a vůbec každé hlubší posvěcení — a že při něm nejde o mnoho více než o literární marnivost, o snahu odlišovati se, o laciné frondérství. Nasvědčuje tomu zcela jasně obrozená Moravsko-slezská revue. Jest v ní posud několik dobrých příspěvků, ale kde jsou práce krajinského rázu, kde dobrá literatura místní, opravdu decentralisovaná? Není jí. Naleznete verše, které jsou psány po pražsku — pražskou kavární inspirací — třeba autor seděl v Přerově, ve Vizovicích nebo ve Frenštátě, na Hané, mezi Slováky nebo mezi Valachy. Pan Vilém Mrštík tiskne v ní — pražský román, novou kapitolu svých nekonečných Zumrů, v níž per longum et latum vykládá, jak krejčího Havlíčka vyhodili z jakési staroměstské hospody, a zapisuje pak jeho melancholickou rozprávku o tom s pouličním uzenkářem malostranským. Jest *to* snad smysl moravské decentralisace? Na pracích p. V. Mrštíkových nebylo ovšem nikdy nic moravského, ani tam, kde měly látku moravskou. Látka netvoří ještě duši a charakter uměleckého díla. A i jeho moravské práce byly psány hlučnou a vnějškovou machou kavární literatury pražské, použitou jednou s větším, po druhé s menším talentem na moravské náměty. K literární decentralisaci nestačí také pouhá po-



pisná beletrie folkloristická, jak ji podává na příklad ve svém Roku na vsi p. Alois Mrštík: Ipí příliš na vnějšku, na hmotě, na „zkamenělinách lidového života“, jak nazval slavný psycholog lidové kroje a zvyky; nesestupuje k živým pramenům lidového života, k vlastnímu jeho charakteru duševnímu; jest příliš požívačný, mazlivý a náladkářský, málo dramaticky vznícený; exportuje svůj venkov příliš jako příjemný a libivý artikl literární. Podává málo z duševní dílny lidové a pro charakterotvorné drama lidového života, pro přeměny, které podstupuje lidová duše v moderním časovém vývoji, nemá valného smyslu.

Jediný duch, který má na Moravě právo — právo svým uměním koupené — mluvit o decentralisaci, jest *Bezruč*. Jeho dílo jest decentralisovaná literatura v tom vysokém smysle slova, jak mně tane na mysli: dílo charakteristicky místní, dílo umění krajinského, ale tak vroucně pojaté a tak hluboce lidsky prožehnuté, že dorůstá samo sebou uměleckého posvěcení univerzálního. Bezruč viděl svůj kraj a svůj lid ne jako zábavný, museální předmět, ale hluboce lidsky, pohledem dramatickým, pohledem tragickým; ne v idylických závětrích folkloristické sentimentality, ale na bojišti moderního Osudu, bojující svůj zoufalý boj na život a na smrt. Velikost tohoto člověka jest v tom, že *nedělal* literatury: své dílo vyrazil jen jako výkřik, který se vyrazí, když se blíží nebezpečí, jako poplašný signál. A dost: zmlkl. Zmlkl, kde by jiní mluvili, kde by jiní rozšlapávali v knihy a knihy, co on sevřel v stránky. Kus velikého primitiva je v Bezručovi. *Jen to* umění — a žádné jiné žádného jiného moravského spisovatele — může býti korektivem papírové centralisace české. Ono jediné má k tomu i právo — i sílu.

## Josef Kajetán Tyl

Na 4. únor [1908] připadlo výročí stých narozenin Josefa Kajetána Tyla a přešlo našim literárním i divadelním světem bez vřelejší pozornosti a hlubších stop: historický kalendář vnucuje takové datum, a veřejnost umělecká i novinářská dává kalendáři, což jeho jest, a to jsou slavnostní fráze... Dvoji slavnostní představení, jedno v Národním divadle a druhé v divadle Vinohradském (první zakoketovalo si povrchně modernisující výpravou se Strakonickým dudákem — zakoketovalo, protože nešlo k jeho vnitřnímu jádru a netvořilo stylově z něho), několik příležitostných přednášek, článků a veršů — to bude tak asi celá žeh jubilejní. A čas jde a prach sseďá se na knihách, a ony, které rozehrávaly snad kdysi srdce, nerozpálí dnes již ani hlav k diskusím a hádkám. A z celého tvého života zbývá věta, fráze, jak nevypočitatelnou náhodou se kdysi kdesi zachytila, konvenční postoj nebo legenda: v ně seschlo se všecko, co kdysi v tobě vřelo a kypělo a rozrůstalo se keřovitě v korunu větví i snětí; v ně skreslil si vývoj pro vlastní pohodlí všecko, co z tebe předává přítomnosti. A ukrutná zjednodušující jeho metoda půjde ještě dál a sestřihá i to: a zbude sotva víc než jméno, slovo, zvuk. Byl jsi nebo nebyl jsi...

Není pochyby, že literární vývoj odcizil až do trapnosti dnešním literárnímu citění J. K. Tyla, a tragika jeho jest v tom, že nemůžete z toho vinit rozvoj, nýbrž musíte vinit dílo Tylovo. Není z těch silných, kteří se občas vracejí: dílo jeho není *pevnou* vývojovou složkou, která odolává změně doby a vkusu, již může